

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА

Україна

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА,
НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ,
ДЕРЖАВНІСТЬ

2018
31

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2018. Вип. 31. 308 с.

Збірник об'єднує студії з історії, мовознавства та літературознавства.

В історичному блоці представлені наукові дослідження різних аспектів актуальних проблем історії, зокрема Західноукраїнської Народної Республіки, воєнної історії, а також про відомих людей та їх значення у формуванні української державності.

Мовознавчі студії розкривають проблеми історії української філології (явища староукраїнської мови XVI–XVIII ст., дослідження пам'яток) і діалектології (діалектної лексикографії).

Наукові публікації з літературознавства зосереджені довкола аналізу праць міжвоєнного періоду (Софія Яблонська-Уден, Михайло Рудницький) і відображають проблеми воєнного часу в сучасних текстах.

Ukraine: Cultural Heritage, National Consciousness, Statehood / Ed. Ihor Soliar; NAS of Ukraine, I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies. Lviv, 2018. Vol. 31. 308 p.

The collection of scientific papers is an interdisciplinary edition of the Institute, which integrates studies in history, linguistics, and literary criticism.

The historical block is represented by studies of current problems of history, such as the history of the West Ukrainian People's Republic, military history, as well as investigations about famous persons and their importance in the formation of Ukrainian history.

Linguistic studies reveal issues in the history of Ukrainian language (phenomena in the Old Ukrainian language of the 16th-18th centuries, studies of monuments), and dialectology (dialectal lexicography).

Literary criticism studies focus on the analysis of works of the interwar period (Sofia Yablonska-Uden, Mykhailo Rudnytskyi), and reflect the problems of wartime in contemporary texts.

Рекомендувала до друку вчена рада

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(протокол № 4 від 11.12.2018 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Соляр Ігор Ярославович, д.і.н., с.н.с. (Україна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Акіллі Алессандро (Achilli Alessandro), PhD (Australia)

Борчук Степан Миколайович, д.і.н., проф. (Україна)

Газдаг Вільмош (Gazdag Vilmos), PhD (Україна)

Даниленко Андрій (Danylenko Andriy), PhD, prof. (США)

Золтан Андраш (Zoltán András), dr hab., prof. (Угорщина)

Литвин Микола Романович, д.і.н., проф. (Україна)

Мозер Міхаель (Moser Michael), dr hab., prof. (Австрія)

Муравський Олег Іванович, к.і.н., с.н.с. (Україна)

Надрага Марта Степанівна, к.і.н., с.д. (Україна)

Пастух Тарас Васильович, д.філол.н., доц. (Україна)

Рембішевська Дорота Кристіна (Rembiszewska Dorota Krystyna), dr hab., prof. (Польща)

Романюк Михайло Васильович, к.і.н. (Україна)

Ситник Олександр Степанович, д.і.н., проф. (Україна)

Ястремська Тетяна Олександрівна, к.філол.н., с.н.с. (Україна)

УДК 821.111.03=161.2:655.4/.5(477)929Рудницький»1918/1939»
DOI: 10.33402/ukr.2018-31-267-277

Софія КОГУТ

*молодший науковий співробітник
відділу української літератури*

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8041-9769>

e-mail: sophiya.kohut@gmail.com

ВИДАВНИЧІ СТРАТЕГІЇ МИХАЙЛА РУДНИЦЬКОГО МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ: ІДЕЇ, ПРОЕКТИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Представлено дослідження маловивченого аспекту діяльності Михайла Рудницького – видавничі проекти. Розглянуто історію його становлення як видавця, співпрацю із «Польською книгарнею» Бернарда Полонецького, з київськими видавцями. Проаналізовано погляди М. Рудницького на український видавничий процес міжвоєнного періоду, його тогочасний стан, завдання і перспективи, зокрема орієнтацію видавничих проектів Рудницького на публіку чи, точніше, на комерційну оправданість видавничого репертуару. Рудницький був переконаний, що власне комерційний аспект – один із головних у видавничій справі. Проте таке трактування видавничої і книгарської справи не завжди знаходило розуміння у сучасників, серед яких опозиційні до лібералізму ідеологічні табори: націоналістичний (Юрій Липа) та католицький (Микола Гнатишак, Олександр Мох).

Зосереджено увагу на співпраці з видавництвом «Ізмарагд», зокрема із його власником Михайлом Матчаком, а також на реалізації масштабного видавничого проекту «Бібліотека “Діла”». Оскільки видавничі проекти орієнтувалися на публікацію перекладної белетристики, то розглянуто підходи Рудницького до перекладів, з яких часто застосовану сумнівну практику скорочення тексту в перекладі. Висвітлено також опінію щодо видавничих проектів М. Рудницького у тогочасній пресі. Залучено масив його листування із сучасниками, зокрема з М. Мочульським, М. Зеровим, М. Яцковом. Проаналізовано репертуар видавничих проектів М. Рудницького.

Ключові слова: Михайло Рудницький, видавництво, «Бібліотека “Діла”», видавництво «Ізмарагд», Михайло Матчак.

Видавничу тематику можна вважати однією з головних при вивченні літературної спадщини Михайла Рудницького. Вся його літературна діяльність, плани, сподівання й амбіції були зорієнтовані передовсім на видавничу реалізацію. Саме в цій сфері він убачав можливості впливу на середовище, на його культурний рівень і духовну атмосферу.

Видавнича діяльність – одне з перших амплуа, в яких реалізовував себе молодий Рудницький, почавши працю у видавництві свого дядька Бернарда Полонецького. Ця практика відчутно позначилась на його способі мислення і розумінні культурних процесів у суспільстві.

Здобувши певний досвід та розуміння тогочасного польського видавничого середовища і книгарського ринку, молодий літератор мав нагоду пізнати цей процес з української перспективи, опинившись у Києві й намагаючись реалізувати себе як видавець у київському літературному середовищі доби Української Народної Республіки (УНР).

У листах молодого Рудницького тих часів до М. Зерова, М. Яцкова¹ постає цікава енергійна особистість, яка шукає свій шлях і місце в житті. Активний, комунікативний, харизматичний Рудницький налагоджує контакти і знайомства з письменниками, видавцями, журналістами. Має багато різних проєктів: перекладацькі, видавничі, власні літературні ідеї.

Мати своє видавництво Рудницький мріяв завжди. Головно шукав базу для оприлюднення перекладів світової літератури. Йшлося молодому авторові про те, як організувати публікацію перекладів улюблених творів французької, англійської, польської й інших літератур, щоб це приносило реальний прибуток. Довгий час мрія залишалася мрією. Рудницький зізнався: «За останні роки одна повість Могема і одна Моргана були для мене такою духовою подією, що я готов їх був якстій перекладати, якби... Якби ми мали видавців може мали б і читачів. Та ніхто в нас не думає засвоїти для нашого інтелігентного загалу великого літературного надбання минулих століть, ані прецікавої лектури сучасности»². Нарікав він також на те, що український інтелігентний загал мало читає, зокрема українські книги, знеохочений їх низьким культурним рівнем, тож не може забезпечити українському видавцеві фінансову стабільність.

Його парадоксальна енергійна натура і тут поєднує малопоєднуване – ідеалізм із меркантильним розрахунком. Мрійник-ідеаліст, який прагне жити з літератури, причому української, яка не має ні державної підтримки, ні фінансової бази, з величезною енергією та практичним розрахунком шукає способів реалізувати свої плани так, щоби вони стали реальністю і приносили дохід. Поет і філософ у ньому гармонійно співіснує з фінансистом і навіть торговцем! Чимось такий психологічний тип нагадує Артюра Рембо, хоч у натурі Рудницького поєднання ідеалізму з практицизмом було не таким драматичним та контрастним, а радше – гармонійним. Рудницькому була властива психологічна й емоційна гнучкість та здатність оцінювати середовище і пристосовуватися навіть не до самого середовища, а до стилю його існування. Така риса могла бути дуже корисною в комерційному плані – давала можливість вловлювати й оцінювати віяння, моду, тенденції, можливості комерційного успіху публікацій.

Інша справа, що в парадоксальній натурі Михайла Рудницького ця риса виявилася доволі несподівано й оригінально: вловивши культурні тенденції оточення паризької та лондонської богемі, він надовго затримався в тому стилі- і світовідчутті,

¹ Зберігаються у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка в Києві.

² Рудницький М. 100 найкращих повістей. *Діло*. 1939. 7 січня. С. 18.

який сформувався у нього на той момент. Середовище Галичини просто не хотів оцінювати та пристосовуватися до нього таким способом, як робив це досі. Він оцінював його тільки на відповідність тому середовищу й тим тенденціям, які вловив у той час, коли був за кордоном.

Одна з головних засад і переконань М. Рудницького – орієнтація на публіку чи, точніше, на комерційну оправданість видавничого репертуару. Він був переконаний, що власне комерційний аспект – один із визначальних у видавничій справі. З перспективи сучасності можемо стверджувати, що багато в чому він мав рацію. Але в міжвоєнній публіки його ідеї чи, може, те, як він їх формулював, не знаходили розуміння. Його називали корисливим ділком, літературним ремісником (Ю. Липа).

Як мало хто з українських письменників і літературних діячів, М. Рудницький мав нагоду й можливість оцінювати видавничу справу з обох перспектив: і як видавець, і як автор, якому доводиться співпрацювати з видавництвами та стикатися з різними організаційними, фінансовими й іншими нюансами і проблемами. Надзвичайно цікава для сучасного дослідника його маловідома півжартівлива публікація у часописі «Назустріч» під назвою «З авторських листів і клопотів». Це – добірка фрагментів листів до друзів, знайомих, колег та читачів, які стосуються публікації його книги «Від Мирного до Хвильового» (не названої у тексті, але з контексту можна зрозуміти, що саме про це видання мова). Ця публікація – тонка, іронічна й гостра ілюстрація становища, в якому опиняється автор щойно виданої книги літературних нарисів. Якщо ці листи не дослівні фрагменти реальних кореспонденцій, то цілком могли б ними бути. Рудницький звертається, наприклад, до письменника-сучасника, який є героєм його критичної «розправи» у книжці. У листі автор запевняє, що не мав наміру чимось скривдити письменника, і вкотре викладає один із основних постулатів своєї праці: про досягнення та культурні здобутки «великих» народів, у високі стандарти й критерії культури яких не вкладається більшість творів української літератури; до товариша (складається враження, що мова тут про С. Чарнецького), якому пояснює, чому не може подарувати йому авторського примірника книги (яскрава ілюстрація фінансової сторони питання); до критика, якому надсилає примірник на рецензію (мабуть, це – найсмутніший лист: відомо, що книга М. Рудницького «Від Мирного до Хвильового» не знайшла прихильного відгуку в сучасників й одержала розгромну критичну opiniю).

Сама ідея так передати свої відчуття як автора – дуже оригінальна і нестандартна. Це був своєрідний спосіб не то ще раз оправдатися за різкість власних критичних суджень, не то пояснити публіці свою критичну позицію та критерії. Або й просто проілюструвати сам рівень рецепції подібної книги серед тогочасної галицької публіки, ті труднощі, з якими стикається автор і видавець: фінансові, організаційні, етичні. І хоч Рудницький у «листі» до критика, якому начебто надсилає працю на рецензію, заявляє, що він менш вразливий на осуд, ніж інші автори в силу своєї професії, адже й сам постійно критикує, проте відчувається, що opinія щодо власної праці йому дуже важлива, а хвиля негативної критики болить. Звісно, міг сказати, що галицька публіка не готова до такого стилю подання матеріалу і рівня його критеріїв. І, напевне, не раз це говорив близькому колу. Проте, думаю, таке пояснення для нього було надто очевидним і поверховим. Йшлося не тільки про opinію публіки, а про те, яким бачив він тогочасне українське культурне

середовище, в якому працював і на яке намагався впливати. А для нас у контексті дослідження його видавничих поглядів і переконань ця публікація важлива як ілюстрація становища видавця й автора в міжвоєнному книговидавничому процесі.

Не розглядатиму всіх проектів М. Рудницького. Їх було дуже багато, різних – більше і менше вдалих. Детальніше зупинюся на одному цікавому та малодослідженому аспекті його творчої біографії – співпраці з невеликим кооперативним львівським видавництвом «Ізмарagd», власником якого був Михайло Матчак – публіцист і видавець, громадський і політичний діяч. У 1914–1920 рр. – старшина січових стрільців, ад'ютант полковника Євгена Коновальця, після війни – член-засновник Української військової організації (УВО), один із обвинувачених у процесі про замах на Юзефа Пілсудського (1921), член головного секретаріату Української соціально-радикальної партії (УСРП) і посол до польського Сейму від неї. Постать цікава і непересічна. З М. Матчаком Рудницький міг бути знайомий іще з київських часів – за часів УНР могли перетинатися у видавничих та журналістських колах. Разом брали участь у роботі Українського таємного університету у Львові: Матчак – як організатор і слухач, Рудницький – як викладач. Згодом їх поєднувала довголітня приязнь, подібні естетичні смаки, спільні погляди на роль книги в суспільстві, подібне бачення видавничого та книгарського процесу. Хоча, на перший погляд, між ними не мало би бути стільки спільного: активний політик і громадський діяч, кооператор, підприємець Матчак і Рудницький – постать принципово аполітична, позапартійна, ідеологічно нейтральна. Проте спільне таки було. Матчак попри глибоку політичну та громадську ангажованість провадив видавництво зі всіх поглядів незалежне – ні від політичних структур, ні від ідеологічних напрямів. Незалежне фінансово, організаційно та, передовсім, інтелектуально. Це не могло не приваблювати М. Рудницького, який усе життя мріяв таке мати і так і не зміг цього досягти.

Коли читаєш проспект новоутвореного видавництва М. Матчака, то складається враження, що його писав саме М. Рудницький. Можливо, так і було, оскільки стилем та риторикою він дуже нагадує писання Рудницького: «Слабкість нашого видавничого руху, анемічність літературної і видавничої продукції, заборонення нас у культурне гетто, все те примушувало наших діячів застановлятися над нашим духовим обіднінням. Перед війною піддержували ми сякий такий звязок з німецькою культурою і користувалися її творчими здобутками. Одночасно через Наддніпрянщину сягали до нас посередні впливи російської і французької культури... Повоєнна доба застала нас культурно голими і босими. Непрохідна рижська границя відрізала нас від культурного руху Києва і Харкова, також утратили ми звязок зі заходом. Наш нововідбудований видавничий рух знаходиться в пеленках. А у світі відбувається великий і глибокий процес на культурному фронті, витворюються нові вартости, з'являються нові таланти. А ми? Ми живемо в своєму тісному культурному гетті, не знаючи й не відаючи, що діється в світі, що там твориться, чим живе і що леліє нова генерація людства. В повоєнній добі ми стали культурними безбатченками...»³. Таке світовідчуття було дуже близьке Рудницькому, який відчував себе в'язнем культурного гетто і задихався без контактів із світом – як із Заходом, так і зі Сходом. Головну мету видавництва «Ізмарagd» було сформульовано майже тими ж словами, якими за дев'ять років писатиме Рудницький, розсилаючи

³ Нова українська культурна станиця. *Діло*. 1927. 28 травня.

проспект видавництва «Бібліотека “Діла”»: «... оживити український видавничий рух та дати українській читаючій публіці українську книжку, а одночасно відновити звязок з культурою сходу і заходу, щоби вирвати нас з культурного гетта»⁴. Проте, повторю, видавничої незалежності М. Рудницькому так і не вдалося досягти. Можливо, тому, що своє видавництво він організував на базі видавничої спілки «Діло», фінансованої Українським національно-демократичним об'єднанням (УНДО), що позначалося дуже відчутно на асортименті й доборі книжкової продукції. Про це М. Рудницький писав у листах до М. Мочульського і В. Стефаника, називаючи «Діло» «кадильницею», яка обмежує свободу вислову. Але про це згодом.

Дуже промовисту характеристику Михайла Матчака залишив Іван Кедрин-Рудницький: «Михайло Матчак був милою, згідливою, толерантною, товариською людиною, який клав більший натиск на практичну роботу і співжиття з людьми різних поглядів, як на партійно-ідеологічне доктринерство. Він заснував українську випозичальню і видавництво “Ізмарагд”, домівка якого стала своєрідним товариським клубом тих, що любили книжку. ... став... справжнім товаришем, який ніколи і нікому не давав відчувати, що він з іншої партії та з іншого посольського Клубу»⁵.

Одним із завсідників такого «клубу» був і М. Рудницький. У цьому видавництві вийшли його белетристичні і, мабуть, найбільш «французькі» книги «Очі та уста»⁶ і «Нагоди й пригоди»⁷, хотів там опублікувати також давно написану працю «Між ідеєю і формою». Про це він писав у листі до Миколи Зерова від 2 березня 1928 р.: «Є вигляди пустити “Між ідеєю і формою”. Ясно, що всі глави написані наново кілька літ тому, ще раз зміню основно. Хочу зробити книжку *à la française*, легку, як дружня суперечка... За цю працю я взявся із старим запалом, бо над нею думав довгі роки і здається ця прогалина в нас нині зовсім незаповнена»⁸. Книга тоді не вийшла, напевне, не з вини М. Матчака, а з інших причин. У цьому видавництві надруковано упорядковану Рудницьким збірку творів М. Мочульського⁹. Тут опубліковані праці М. Черемшини, у третьому томі яких упорядник, іще один добрий товариш М. Рудницького Є.-Ю. Пеленський, умістив і розвідку Рудницького¹⁰. Тут вийшла антологія української поезії, упорядником якої був той же Пеленський, і в якій умістив вірші Рудницького¹¹. Пеленський тоді відніс творчість Рудницького до неокласицизму, що спричинило певний резонанс і незгоду критиків. У цьому ж видавництві вийшли книги Миколи Зерова «Іван Котляревський»¹² і «Поетична

⁴ Нова українська культурна станиця. *Діло*. 1927. 28 травня.

⁵ Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі. Нью-Йорк: Червона калина, 1976. С. 204–205.

⁶ Рудницький М. *Очі та уста*. Львів: Измарагд; 3 друкарні Артура Гольдмана, 1932. 95 с.

⁷ Рудницький М. *Нагоди й пригоди: 9 любовних історій*: Бережани. Львів. Київ. Париж. Львів: Измарагд; 3 друкарні А. Гольдмана, [1928]. 265 с.

⁸ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Відділ рукописів. Ф. XXXV (Зеров). Од. зб. 605.

⁹ Мочульський М. *Опалева мряка*. Львів: Измарагд, 1936.

¹⁰ Рудницький М. Оригінальність М. Черемшини. *Черемшина М. Твори / повне вид. за ред. Є.-Ю. Пеленського*. Львів: Измарагд, 1937. Т. III. С. 189–195.

¹¹ Рудницький М. [Вірші]. *Антологія сучасної української поезії. I: Поети 1920-их років / ред. і вступ. ст. Є.-Ю. Пеленського*. Львів: накладом «Рідної Школи» і «Измарагду», 1936. С. 86–88.

¹² Зеров М. *Іван Котляревський*. Львів: Измарагд, 1938. 58 с.

діяльність Куліша»¹³, за активного сприяння Рудницького. На той час Зерова вже розстріляли. Тож ці публікації могли бути даниною пам'яті давнього друга й товариша. У цьому видавництві вийшла друком цікава, неординарна та досконала в поліграфічному плані збірка АНУМ (Асоціації незалежних українських митців) «Екслібрис», упорядкована за участю Рудницького, в якій уміщена і його розвідка¹⁴. Тут виходили друком твори естетично та духовно близьких Рудницькому Б. І. Антонича, С. Гординського та Ю. Косача. І можна собі уявити тільки, про що велися розмови у «Клубі» при видавництві на вул. Костюшка, 5.

Приязнь між Матчаком і Рудницьким протривала довго, витримавши не одне випробування. Багато років потому, у листах до Олени Степанівні із заслання у Воркуті, Михайло Матчак згадує Рудницького, жартома називаючи Міхелем (на-тяк на єврейське походження товариша). З листів довідуємося, що М. Рудницький відважувався підтримувати контакти з репресованим Матчаком, передаючи йому книги на заслання: «Свого часу Міхель передав був мені п'ять англійських “криміналок”, та я оставив їх товаришам у Караганді. Напевно в нього найшлося б дещо нового з німецької чи англійської літератури, але не хочу надокучати йому своїми бажаннями»¹⁵.

Говорячи про видавничу діяльність М. Рудницького, маю зупинитися детальніше на одному з його наймасштабніших видавничих проєктів – видавничій серії «Бібліотека “Діла”», яка залишилась яскравою і неординарною сторінкою в історії видавничої справи. Упродовж неповних 3-х років (із 1936 по 1939) у серії вийшло 48 видань оригінальних творів української та перекладів зі світової літератури. Публікація більшості з них ставала подією в українському культурному середовищі того часу, викликаючи значний інтерес, а інколи гостру і не завжди справедливую критику.

Ця серія мала давню традицію, адже стала продовженням популярної свого часу «Бібліотеки найзнаменитших повістей», що виходила як літературний додаток до часопису «Діло» і публікувала переклади як популярних сучасних творів світової літератури, так і літературної класики чи, як тоді казали, «архитворів». Продовжено цю традицію у 1936 р. серією «Бібліотека “Діла”», яка тривала до кінця існування видавничої спілки «Діло» (1939).

Головним ідейним натхненником, ініціатором та реалізатором серії був М. Рудницький – відповідальний за випуск видань, редактор, автор передмов, а також перекладач.

Мати власне видавництво, як уже було сказано, Рудницький мріяв змолоду. Ідея організації видавничої літературної серії на базі давнього, фінансово стабільного часопису, популярного серед публіки, що мав менш-більш надійну матеріальну основу, виявилася плідною для реалізації. Хоча й тут, як писав М. Рудницький в листі до М. Мочульського, «не можна рахувати на багато проданих примірників, бо це новелі для вибранців, а і з тих більшість не купує книжок. Мусите заздальгідь

¹³ Зеров М. Поетична діяльність Куліша. Львів: Ізмарagd, 1938. 58 с.

¹⁴ Рудницький М. Несподіванки екслібрису. *Екслібрис: збірник Асоціації незалежних українських митців*. Львів: Ізмарagd, 1932. Вип. 1. С. 27–35.

¹⁵ Лист Матчака М. до Степанів О. Потьма, 1957. 25 листопада / публ. Г. Сварник, Х. Процюк // Сварник Г. Листи Михайла Матчака до Олени Степанів. *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2014. Вип. 19. С. 39–40.

рахуватись (так я роблю) з дефіцитом»¹⁶. Зауважу, що одним із способів здешевлення видання була можливість публікувати твір частинами на шпальтах «Діла», а згодом робити відбитки для окремої публікації.

На початку 1936 р. розіслано проспект видавництва й анонсовано перші видання серії. «Ціла бібліотека матиме дві різні обгортки: одну для творів, другу для перекладів, зроблені нашим відомим мистцем-графіком П. Ковжуном. Крім цього, кожна обгортка буде в іншому колірі. Таким чином читачі Бібліотеки “Діла” дістануть не тільки добірну лектуру, але й у відповідному мистецькому оформленні», – пише Рудницький у проспекті¹⁷. Вишукане оформлення книжок серії у сецесійному стилі авторства Павла Ковжуна стало своєрідною торговою маркою серії.

Натомість наповнення спричинило критику й опір ще на стадії проспекту. Зокрема, провідний критик католицького часопису «Нова зоря» Олександр Мох у відгуку «Яка література нас чеде? Що лагодить “Діло” українській суспільности в 1936 році»¹⁸ визнав репертуар серії невідповідним для католицьких читачів, аморальним, релігійно небезпечним та заявив про масонську орієнтацію «Бібліотеки “Діла”». Рудницький у відповідь писав: «Сам уже проспект нашої бібліотеки викликав невдоволення і злобну полеміку в одному пресовому органі, який віддавна зрозумів свою місію так, що опльовує всі дійсно культурні прояви нашого життя. Іменам редактора і критика того органу протиставляємо імена відомих наших авторів та європейських письменників, а їх повній низької злоби писанині літературні твори, які кажуть самі за себе»¹⁹.

З цього приводу Р. Купчинський (Галактіон Чіпка) жартував: «В “Новій Зорі” Вп. п. Арамис перейшовши проєктовані до видання твори, окреслив це все коротко і ясно: масонсько-ліберальна отруя. Що це за автори? Один був безвірний, другий вірив, але не був католик, третій був католик, але не практикуючий, четвертий приставав з протестантом і так далі і так далі»²⁰.

Отже, «Бібліотека “Діла” мала бути продовженням “Бібліотеки найзнаменитших повістей”». Вона нею й стала, але частково. Мала приблизно те ж завдання, яке сформулював ще Кость Левицький у праці «Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914»: «Щоб руському (українському) громадянству видерти з рук чужу книжку лихої вартости, а замість сього дати лектуру добірних повістей, переложених на рідну мову... Отсим виховано у нас перше дійсно читаюче та вишколене громадянство»²¹. Серія за редакцією Михайла Рудницького мала ті ж вади і сумнівні тенденції, за які свого часу критикував її попередницю (на початках існування) Іван Франко: публікація популярних видань та легкого читива замість уведення в український культурний обіг вершин світового письменства.

¹⁶ Лист М. Рудницького до М. Мочульського від 12.ІІ.1936 / публ. Л. Сироти. *Дзвін*. 2010. Чис. 2. С. 108.

¹⁷ До відома передплатників Бібліотеки «Діла». *Діло*. 1936. 2 квітня. С. 1.

¹⁸ Мох О. Яка література нас чеде? Що лагодить «Діло» українській суспільности в 1936 році. *Нова Зоря*. 1936. 16 лютого. С. 6–7.

¹⁹ Рудницький М. Повістева бібліотека «Діла». *Діло*. 1936. 21 лютого.

²⁰ [Купчинський Р.] Пишу повість. *Діло*. 1936. 19 лютого. Підп.: Галактіон Чіпка.

²¹ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914: на підставі споминів. Львів, 1926. С. 187.

Але «Бібліотека найзнаменитших повістей» реалізувалася суто як перекладний проект. Натомість у видавничій серії М. Рудницького стабільна частка публікацій належала оригінальній сучасній українській літературі, оскільки, як він писав, багато талановитих українських авторів, зокрема молодих, були позбавлені можливостей публікації. Жанрово переважала художня проза (повісті, оповідання, новели), крім цього, виходили спогади, нариси, репортажі.

Спершу співредактором серії мав бути П. Карманський, про що М. Рудницький писав у листі до М. Мочульського: «Від нового року починаю видавати з П. Карманським бібліотеку з найкращих, найцікавіших новел з усяких мов»²². Ідею видавати разом бібліотеку перекладних творів Рудницький та Карманський виношували довгий час – мова про неї була ще в 1900-х роках. Так, у фейлетоні «100 найкращих повістей» М. Рудницький згадує: «Ще перед війною ми мріяли з П. Карманським про перекладну бібліотеку “100 найкращих повістей”. До восьми мов, які ми знали, ми гадали дібрати собі ще кілька серед приятелів, а “решту” за галицькою традицією: з німецьких або польських перекладів. Це був час “Укр. Видавн. Спілки”, повістевих додатків “Діла” і повістей у “Літ. Наук. Вістнику” коли появлявся не один давній архитвір і першорядні новини сучасних повістярів. За 30 років у цьому напрямку нічого не покращало. Чимало наших земляків повивчало чужі мови, сотні інтелігентів живе постійно на чужині, а читати таки нема що»²³.

Ім'я Петра Карманського не раз виринає, коли мовиться про «Бібліотеку “Діла”». Основним ідейним натхненником, організатором і реалізатором серії був М. Рудницький, а постать Карманського залишилася в тіні. Співредактором серії він не став, і його участь у видавництві, судячи з усього, була радше опосередкованою. Складно сказати, чому так сталося. Мабуть, редакторська та видавнича робота не зовсім відповідала характеру Карманського. Та й стосунки між двома приятелями завжди були дуже непростими, тож, може, вони й не дійшли згоди в баченні завдань й естетики серії. Як би там не було, Карманський видав у серії книгу спогадів «Українська Богема: Сторінки вчорашнього» (Львів, 1936), один переклад – Геземан Г. «Утеча: із сербського щоденника 1915 і 1916 р.» (Львів, 1938), а також був одним з авторів збірника «“Чорна індія Молодої Музи”: новелі дев'ятьох» (Львів, 1937), виданого до ювілею угруповання.

Окремої уваги потребує перекладна частина серії. М. Рудницький публікує тут власні переклади із французької та англійської літератури, зокрема повість Е. Бронте «Буреверхи» (1933), твір А. Доде «Маціцький. Історія одного дитвака» (1931), збірку оповідань Б. д'Оревілі «Чортиці» (1936), повість о. Прево «Історія невірної Manon Lescaut» (1939). Окрім М. Рудницького, для «Бібліотеки “Діла”» перекладали: В. Софронів (твори О. Бальзака), М. Островерха (твори з італійської літератури, зокрема С. Фаріни), І. Ставничий (повість К. Гамсуна «Під осінніми зорями»), О. Сліпа (роман Ш. Бронте «Ідеалістка», в оригіналі «Jane Eyre») та ін.

Як констатує А. Василик: «Опубліковані переклади оновленої бібліотеки “Діла” відрізнялися від попередньої серії головню рівнем, фаховими передмовами, в яких знаходимо відомості про автора, епоху та аналіз твору, що загалом

²² Лист М. Рудницького до М. Мочульського від 17 листопада 1936 р. / публ. Л. Сироти. *Дзвін*. 2010. Чис. 2. С. 109.

²³ Рудницький М. 100 найкращих повістей. *Діло*. 1939. 7 січня.

покращувало сприйняття першотвору, а також вдалим добором оригіналів»²⁴. Власне, з останнім твердженням можна би було посперечатися. Більшість критиків Рудницького сходилися в тому, що твори він підбирав не першорядні, як тоді казали, а такі, які легко читалися, сприймалися та перекладалися – словом, йшлося про легке читиво для інтелігентної публіки. Тут переважала виразна маркетингова складова: «Відбір творів для перекладу здійснювався з урахуванням читацьких смаків – це романи та оповідання з цікавим динамічним сюжетом, легким для читання та сприйняття, нерідко з промовистою, інтригуючою назвою»²⁵.

Однією з найсуперечливіших тенденцій у перекладній частині було скорочення, покликане пристосувати до потреб і смаків сучасної публіки популярні давні твори, з іншою стилістикою та способом викладу, із «зайвою балаканиною», як писав Рудницький, «квітистим стилем», «довгими періодами красномовства», незрозумілими і нецікавими для сучасного читача реаліями та роздумами. До таких скорочень, інколи доволі радикальних (до третини твору!), Рудницький вдавався майже у всіх своїх перекладах. Це спричиняло обурення критиків, зокрема Миколи Гнатишака та Дмитра Донцова, які вважали таку позицію нефаховою і звинувачували перекладача в неповазі до творів та власної публіки.

Таке пояснення й виправдання скорочень А. Василик у Рудницького назвала примітивним. Що воно було не зовсім ширим і переконливим можна згодитися. Натомість можу припустити, що Рудницькому йшлося, радше, про організаційні мотиви – стислі терміни перекладів. Щодо низької оцінки власних читачів, їх інтелектуальних можливостей і здатності сприймати неадаптовані давні тексти, то, вважаю, тут не йшлося про неповагу. Швидше можна говорити про одну з основних вад самої концепції серії: вельми химерне і непослідовне означення адресата своєї продукції – «широкий загал інтелігенції». Хто це, власне, мав бути – не зовсім зрозуміло. Тут змішалися поняття «маси» й «еліти», певний снобізм із комерційною зорієнтованістю на смаки публіки. З одного боку, Рудницький заявляв, обстоюючи елітарність літератури: «Масова продукція – це безголові крілики, які... очі мають такі, що ніколи не знаєш: бачать чи сплять»²⁶. З другого – орієнтувався на масові смаки публіки.

Натомість можна стверджувати, що частина серії, яка містила публікації оригінальних творів сучасної української літератури, стоїть якісно вище і справді містить цінні, а інколи унікальні праці. У серії вийшли твори І. Вільде, Ю. Косача, Б. Лепкого, В. Масютина, В. Бірчака, О. Кобилянської та ін.

Редагування серії давалося Рудницькому непросто – забиравало багато часу і зусиль. Як він писав у листі до М. Мочульського: «Я сушу собі щомісяця голову над новим томом до бібліотеки “Діла”. Оригінальні речі – слабенькі, а переклади треба виправляти, як гімназійні зшитки. Мука фізична і моральна...»²⁷. Ускладнювало справу те, що, на думку Рудницького, дуже чутливого до тенденцій і кон’юктур, «Діло» не можна було вважати естетично й ідеологічно нейтральним, до чого той завжди прагнув. У спілкуванні з друзями та близькими йому по духу людьми (з тим

²⁴ Василик А. Український художній переклад у міжвоєнному Львові. *Іноземна філологія*: укр. наук. зб. Львів, 2009. Вип. 121. С. 237–238.

²⁵ Там само.

²⁶ Рудницький М. Годівля кріликів. *Назустріч*. 1934. 15 серпня. С. 3.

²⁷ Лист М. Рудницького до М. Мочульського від 22 квітня 1938 / публ. Л. Сироти. *Дзвін*. 2010. Чис. 2. С. 109–110.

же Мочульським, Стефаніком) називав часопис «кадильницею», де не завжди можна бути ширим і де, з огляду на певні тенденції, не все можна й варто публікувати.

Події 1939 р. перервали діяльність видавничої спілки «Діло», а заодно і видання серії. Неповних три роки – надто малий час, щоби проєкт такого масштабу й розмаху розвинув повністю свій потенціал. Проте в історії української літератури та видавничої справи він залишив яскравий слід.

REFERENCES

1. Chipka, H. Pyshu povist. (1936, Liutyi 19). *Dilo* [in Ukrainian].
2. Do vidoma peredplatnykiv Biblioteki «Dilo». (1936, Kviten 2). *Dilo*, 1 [in Ukrainian].
3. Kedryn, I. (1976). *Zhyttia – podii – liudy. Spomyny i komentari*. New York: Chervona kalyna [in Ukrainian].
4. Levytskyi, K. (1926). *Istoriia politychnoi dumky halytskykh ukrainsiv 1848–1914: na pidstavi spomyniv*. Lviv [in Ukrainian].
5. Mochulskyi, M. (1936). *Opaleva mriaka*. Lviv: Izmarahd [in Ukrainian].
6. Mokh, O. (1936, Liutyi 16). Yaka literatura nas zhde? Shcho lahodyt “Dilo” ukrain-skii suspilnosti v 1936 rotsi. *Nova Zoria*, 6–7 [in Ukrainian].
7. Nova ukrainska kulturna stanyca (1927, Traven 28). *Dilo* [in Ukrainian].
8. Rudnytskyi, M. (1928). *Nahody y pryhody: 9 liubovnykh istorii: Berezhany*. Lviv. *Kyiv. Paryzh*. Lviv: Izmarahd [in Ukrainian].
9. Rudnytskyi, M. (1932). Nespodivanky ekslibrisu. *Ekslibris: zbirnyk Asotsiiatsii nezalezhnykh ukrainskykh myststiv*, 1, 27–35 [in Ukrainian].
10. Rudnytskyi, M. (1932). *Ochi ta usta*. Lviv: Izmarahd [in Ukrainian].
11. Rudnytskyi, M. (1934, Serpen 15). Hodivlia krilykiv. *Nazustrich* [in Ukrainian].
12. Rudnytskyi, M. (1936). *Virshi. Antolohiia suchasnoi ukrainskoï poezii. I. Poety 1920-ykh rokiv* (Ye.-Yu. Pelenskyi, Ed.). Lviv: nakladom «Ridnoi Shkoly» i «Izmarahdu» [in Ukrainian].
13. Rudnytskyi, M. (1936). Z avtorskykh lystiv i klopotiv. *Nazustrich*, 18, 4 [in Ukrainian].
14. Rudnytskyi, M. (1936, Liutyi 21). Povisteva bibilioteka «Dila». *Dilo* [in Ukrainian].
15. Rudnytskyi, M. (1937). *Oryhinalnist M. Cheremshyny. Cheremshyna M. Tvory* (Ye.-Yu. Pelenskyi, Ed.). (Vol. 3). Lviv: Izmarahd, 1937.
16. Rudnytskyi, M. (1939, Sichen 7). 100 naikrashchykh povistei. *Dilo*, 18 [in Ukrainian].
17. Vasylyk, A. (2009). Ukrainnyi khudozhnii pereklad u mizhvoiennomu Lvovi. *Inozemna filolohiia*, 121, 237–238 [in Ukrainian].
18. Zerov, M. (1938). *Ivan Kotliarevskiy*. Lviv: Izmarahd [in Ukrainian].
19. Zerov, M. (1938). *Poetychna diialnist Kulisha*. Lviv: Izmarahd [in Ukrainian].

Sophiia KOHUT

PUBLISHING STRATEGIES OF MYKHAILO RUDNYTSKYI IN THE INTERWAR PERIOD: IDEAS, PROJECTS, PROSPECTS

The article deals with the insufficiently known aspect of Mykhailo M. Rudnytskyi's activity: his publishing projects. History of his becoming as a publisher is considered,

especially his collaboration with the Polish bookstore of Bernard Polonetski and the Kyiv publishers. The study analyses M. Rudnytskyi's views on the interwar Ukrainian publishing process, its state, tasks, and prospects, in particular, the commercial orientation of publishing projects. M. Rudnytskyi was convinced that a commercial aspect is one of a key in the publishing business. However, this interpretation of publishing and book business has not always been understood by contemporaries, especially from the nationalist (Yuri Lypa) and catholic (Mykola Hnatyshak, Alexander Mokh) ideological camps.

Attention is concentrated on a collaboration with a publishing house «Izmarahd», in particular with its owner Mykhailo Matchak, and also on the realization scale publishing project «Biblioteka "Dila"». As publishing projects were focused on the translated fiction, Rudnitsky's approaches to translations were examined, for example, the questionable practice of shortening text. The opinion on publishing projects of M. Rudnytskyj in the printing of that period is also reflected. The author attracts correspondence of M. Rudnytskyj with contemporaries, such as M. Mochulskyj, M. Zerov, M. Yatskiv. Also the repertory of publishing projects of M. Rudnytskyj is analyzed.

Keywords: Mykhailo Rudnytskyi, publishing house, «Biblioteka "Dila"», publishing house «Izmarahd», Mykhailo Matchak.

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Актуальні питання української історії	3
Мисак Наталія. Ідеї соборності та самостійності в українському молодіжному середовищі Галичини наприкінці XIX – початку XX століття.	3
Фіногенов Олег. «Ліонський сюжет» (1924) у діяльності Західноукраїнського товариства Ліги Націй.	16
Стасюк Олександра. Роль рад депутатів трудящих у процесі радянізації Західних областей УРСР (1939–1941)	26
Лук'янченко Світлана. Агропромисловий комплекс Рівненської області в першій половині 1960-х років	38
До 100-річчя ЗУНР.	46
Дацків Ігор. Діяльність зовнішньополітичної служби Західноукраїнської Народної Республіки в 1918–1923 роках	46
Королько Андрій. Становлення і функціонування органів української влади на Снятинщині періоду ЗУНР (1918–1919)	54
Пірко Марія. Видавничі проекти державного секретаріату ЗУНР	79
Ткачук Павло, Кривизюк Леонід. Участь польових духівників у життєдіяльності збройних сил ЗУНР.	88
Пагіря Олександр. ЗУНР і національно-визвольний рух на Закарпатті в 1918–1919 роках.	100
Воєнна історія	127
Ткачук Андрій. Політика безпеки в коаліційній угоді депутатських фракцій у Верховній раді України V скликання	127
Попко Сергій. Державна програма співробітництва України з НАТО на 2001–2004 роки: пріоритети та завдання у контексті євроатлантичної інтеграції.	137
Постаті	145
Сова Андрій. Внесок Івана Боберського в підготовку та проведення Шевченківського здвигу 1914 року у Львові	145
Патер Іван. Суспільно-політичні процеси в Галичині 1919–1920 року в оцінці Євгена Чикаленка (за матеріалами «Щоденника»)	156
Соляр Ігор. Дмитро Левицький у визвольних змаганнях українців у 1914–1923 роках.	170

- Середюк Марія.** Громадсько-політична діяльність Володимира Целевича в роки національно-визвольних змагань (1918–1923) 181
- Каменцев Денис.** «Мене завжди тішило й почасти дивувала та велика напружена праця, яку переводять наші вояки...»: роль Володимира Сальського в організації української військової еміграції (1921–1940) 190
- Кравець Наталія.** Національно-культурна діяльність Василя Проходи в таборах військовополонених у роки Першої світової війни 203

МОВОЗНАВСТВО

- Осінчук Юрій.** Лексика на позначення Божих Осіб, святих і ангелів в українському історичному словнику за редакцією Євгена Тимченка. 213
- Bahniuk Nataliya.** Researching written monuments in the context of changing scientific paradigms 233
- Черевко Ірина.** Здобутки української діалектної фразеології ХХІ століття 240

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

- Гаврилів Тимофій.** Ідентичнісні імплікації: «З країни рижу та опію» Софії Яблонської-Уден 251
- Когут Софія.** Видавничі стратегії Михайла Рудницького міжвоєнного періоду: ідеї, проекти, перспективи 267
- Ругар Христина.** Мандрівка до (своєї) пам'яті: міжвоєнний Львів і Львів у часі Другої світової війни в сучасному українському тексті (на матеріалі романів «Музей покинутих секретів» Оксани Забужко й «Танго смерті» Юрія Винничука) 278

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

- Лановик Мар'яна.** [Рец.]: «Пов'язати розгублені кінці життя і мистецтва» [на]: Мочернюк Н. Поза контекстом: Інтермедіальні стратегії літературної творчості українських письменників-художників міжвоєння: монографія. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2018. 392 с. + 16 кольор. вкл. 286
- Романюк Михайло.** [Рец. на]: Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції / за наук. ред. Євгена Приступи. Львів: ЛДУФК, Априорі, 2017. 232 с. 295
- Yastremska Tetiana.** Dialectological studies: history, topics, structure. 300